

3. Ухвала Жовківського районного суду Львівської області від 2 жовтня 2019 року. Справа № 446/1917/16-к. Провадження № 1-кп/444/10/2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84718658>

4. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 24 січня 2019 року. Справа № 756/4855/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79393240>

Ікаєв Андрій Русланович,
викладач циклу спеціально-тактичних
дій та фізичної підготовки
Київського центру первинної
професійної підготовки
«Академія поліції» Національної
академії внутрішніх справ

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Визначаючи обставини, які підлягають встановленню початковому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, слід виходити із ключових засад криміналістичної методики та періодизації процесу розслідування злочинів.

Вивчення емпіричних даних щодо розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність засвідчив, що попри наявні напрацювання, питання виокремлення обставин, які підлягають встановленню у кримінальних провадженнях даної категорії, залишаються повною мірою не вивченими, що викликає проблемні питання у практичних працівників та негативно позначається на стані досудового розслідування в цілому.

Слід зауважити, що приводами до початку кримінального провадження за ознаками злочинів, передбачених ст. 304 КК України, можуть служити всі передбачені кримінальним процесуальним законодавством джерела інформації.

Аналізуючи обставини, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, необхідно окреслити ключові положення КПК України. Зокрема, слід керуватися ст. 91 КПК України.

Окрім того, законодавець у ст. 485 КПК України виокремлює коло обставин, які підлягають установленню в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, зокрема:

– повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати під час індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи він повністю усвідомлював значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

– ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

– умови життя та виховання неповнолітнього;

– наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення [1].

У контексті встановлення умов життя неповнолітнього, кримінальне процесуальне законодавство визначає, що конкретно підлягає з'ясуванню, зокрема:

– склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

– обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувались до нього;

– зв'язки неповнолітнього поза домом, навчальним закладом, роботою [1].

З огляду на предмет нашого дослідження, вважаємо слушним акцентувати увагу на визначених у КПК України обставинах, які підлягають обов'язковому встановленню в кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх.

Так щодо віку неповнолітнього, важливо, що у п. 1 ст. 485 КПК України сформульовано вимогу встановлення віку неповнолітнього з точністю до числа, місяця, року народження.

Установлення точного віку неповнолітнього є необхідним для з'ясування:

– чи досягла особа на момент учинення діяння віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за це діяння (ст. 22 КК України);

– чи є особа неповнолітньою на момент вирішення під час досудового розслідування і судового розгляду питання про забезпечення обов'язкової участі захисника (ч. 2 ст. 52 КПК України),

допуску до участі в провадженні законного представника та інших осіб (статті 44, 488, 491, 496 КПК України), застосування спеціального для неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого запобіжного заходу у виді передання під нагляд (ст. 493 КПК України);

- чи є ця особа неповнолітньою на момент вирішення судом питання про можливість застосування до неї примусових заходів виховного характеру (ст. 97, ч. 2 ст. 105 КК України);

- обставин, які пом'якшують покарання, якою відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України є неповнолітній вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного суду України №5 від 16 квітня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх», для підтвердження віку неповнолітнього до кримінального провадження необхідно долучити копії певних документів (свідцтво про народження, паспорт, виписка з реєстрації актів цивільного стану, довідка органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, висновок експертизи). Визначення віку зі слів самого неповнолітнього, його родичів, педагогів та інших осіб не допускається [2]. Коли документи, що підтверджують вік неповнолітнього, відсутні, вичерпані всі можливості для їх отримання або викликає сумнів їх достовірність, то необхідно призначити експертизу для встановлення віку підозрюваного (п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК). У цьому випадку днем народження вважається останній день того року, який визначений у висновку експертами, а при визначенні віку мінімальним і максимальним числом років слід виходити із зазначеного експертами мінімального віку такої особи.

Окрім обставин, які визначені ст. 91 та ст. 485 КПК України, і підлягають обов'язковому встановленню, при розслідуванні втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, слід встановити наявність таких обставин:

- чи був втягувач обізнаний про вік неповнолітнього;
- чи мали місце підготовчі дії дорослого по втягненню неповнолітнього у злочинну діяльність;
- який спосіб втягнення використовував дорослий;
- який умисел і мета втягувача неповнолітнього;
- яким мотивом керувався втягувач;
- як характеризується особистість дорослого втягувача;
- які відносини дорослого втягувача і неповнолітнього, якщо вони родичі, то яка ступінь споріднення;

- які віктимологічні якості характеризують особистість неповнолітнього;
- чи є причинний зв'язок між діями дорослого втягувача і наслідками для неповнолітнього;
- в які злочинні дії був втягнутий неповнолітній;
- які причини і умови сприяли залученню неповнолітнього в злочинну діяльність.

Серед обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, важливе значення має встановлення події кримінального правопорушення. Враховуючи те, що спосіб втягнення неповнолітніх у заняття злочинною діяльністю охоплює спосіб приготування, спосіб безпосереднього вчинення злочину та спосіб його приховання, під час досудового розслідування необхідно встановлювати усі зазначені елементи, а також джерела слідової інформації кожного етапу злочинної діяльності.

Досягнення завдань щодо розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність безпосередньо залежить від обставин, які повинні були з'ясовані саме на початковому етапі розслідування злочину. Саме криміналістика, і безпосередньо такий її розділ як криміналістична методика, пропонують алгоритм щодо окреслення таких обставин та формування шляху їх досягнення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>
2. Постанова Пленуму Верховного суду України №5 від 16 квітня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх». *Верховна Рада України*. : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>

Бігунець Ірина Миколаївна,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЯК ВАЖЛИВА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Діяльність захисника є важливою гарантією забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві, оскільки вона має соціальний характер і спрямована на спростування обвинувачення, встановлення